

ФОРУМ-ТЕАТР ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

FORUM-THEATER AS TECHNOLOGY OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITY: STAGES OF DEVELOPMENT IN UKRAINE

УДК 37.013.42

Полякова О.М.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
і соціокультурного менеджменту
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

Пономаренко Л.І.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри
соціальної роботи
і соціокультурного менеджменту
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

Проаналізовано сутність форум-театру як сучасної технології соціокультурної діяльності у контексті її інноваційного потенціалу. Розкрито функції форум-театру як інноваційної технології з питань профілактики соціальних проблем у молодіжному середовищі. Вивчено характеристики форум-театру як технології соціокультурної діяльності. Визначено агенти поширення досвіду форум-театру як технології соціокультурної діяльності в Україні. Схарактеризовано етапи інтеграції технології форум-театру у вітчизняну соціокультурну діяльність.

Ключові слова: форум-театр, технологія соціокультурної діяльності, соціокультурна діяльність, інноваційні технології, інтерактивні технології.

Анализируется сущность форума-театра как современной технологии социокультурной деятельности в контексте ее инновационного потенциала. Выявлены функции форума-театра как инновационной технологии по вопросам предотвращения социальных проблем в молодежной среде. Изучены характеристики форума-театра как

технологии социокультурной деятельности. Определены агенты форума-театра как технологии социокультурной деятельности в Украине. Описаны этапы интеграции технологий форума-театра в национальную социокультурную деятельность.

Ключевые слова: форум-театр, технология социокультурной деятельности, социокультурная деятельность, инновационные технологии, интерактивные технологии.

The essence of forum-theater as the modern technology of socio-cultural activity in the context of its innovative potential is analyzed. The functions of the forum-theater as an innovative technology on issues of prevention of social problems in the youth environment are revealed. The characteristics of the forum-theater as a technology of socio-cultural activity were studied. Agents of the forum-theater as a technology of socio-cultural activity in Ukraine have been identified. The stages of integration of forum-theater technology into the national socio-cultural activities are described.

Key words: forum-theater, technology of socio-cultural activity, socio-cultural activity, innovative technologies, interactive technologies.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Соціальна ситуація в Україні протягом останніх років характеризується як кризова:

- порівняно з 1991 р. держава збідніла у 50 разів, відповідно, катастрофічно зменшилися і державні видатки на соціальні статті держбюджету;

- питома вага українських громадян, які проживають за межею бідності, у 2017 р. сягнула 60% від усієї кількості населення;

- автократичність суспільства, бюрократизація та корумпованість усіх гілок влади, у сполученні з низьким рівнем активності громади і спільнот, живлять практику порушення прав людини в Україні попри низку задекларованих законів України, державних програм тощо (за індексом людського розвитку, станом на 2017 р., Україна посіла 84 місце серед 188 країн);

- затяжний воєнний конфлікт, що триває з 2014 р., приніс в Україну проблеми катастрофічного зростання обсягів неприродних фізичних (близько 10 000 загиблих станом на квітень 2017 р.), кількості фактів інвалідизації, насамперед, серед чоловічої молоді (більше 17 000 поранених у зоні АТО), вибуху хвилі агресії та насильства, виокремлення нової масової кризової соціальної групи – вимушено переміщених осіб – кількість яких нині становить близько 1,7 млн та ін. [2, с. 6].

Окреслені й інші соціальні виклики свідчать про необхідність пошуку ресурсів активізації технологій соціокультурної діяльності в Україні.

Водночас інформаційне суспільство проголошує нові умови для добору технологій соціокультурної діяльності (у контексті питання ефективності їх впливу):

- тяжіння культурного ядра до асиміляції субкультурних груп (т. зв. культура інтегрованих спільнот);

- тимчасова руйнація і перебудова системи соціальних цінностей (криза віри в людину – криза гуманізму);

- помітніші соціально-культурні відмінності між представниками різних поколінь (через зростаючий темп економічного і технічного розвитку, стрімкість оновлення знань, зміну умов праці та побуту тощо);

- приналежність сучасної молоді, як найактивнішої соціальної групи, згідно з результатами досліджень Н. Хау, У. Страусса, Г. Лактіонової та ін., до покоління Y із притаманними йому відмінними характеристиками сприйняття соціального простору та власної місії у ньому [3].

Відповідно, нині змінюються вимоги і до характеру та функцій соціокультурних технологій: вони мають не лише формувати знання та уміння, але й розвивати здатність особистості до самовизначення, готувати її до самостійних дій, учити нести відповідальність за себе і свої вчинки. Адже саме на означені процеси, насамперед, впливають провідні соціальні характеристики сучасної молоді – представників покоління Y (покоління NEXT, покоління Мережі, покоління Міленіум), оскільки саме

вони є основними суб'єктами соціокультурної діяльності.

Соціальними характеристиками сучасної молоді дослідники вважають:

- високий рівень громадської свідомості, прагматизм, уміння коритись обставинам, невпевненість у суспільній корисності держави / представників влади;
- вищий ступінь свободи у міжособистісних стосунках з одночасним скороченням питомої ваги часу безпосереднього спілкування на користь віртуальних контактів, а отже, нижчим ступенем розвиненості комунікативних умінь;
- споживацьке ставлення до процесу навчання («Навіщо це мені треба?»);
- низький рівень самодисципліни і громадської активності, її підміна квазіактивністю (зокрема через соціальні інтернет-мережі);
- падіння довіри до авторитетів і традиційних джерел знань.

Окреслені особливості соціальної ситуації в Україні та провідні соціальні характеристики сучасної молоді у сполученні з принципом клієнтоцентризму зумовлюють необхідність визначення нових пріоритетних технологій соціокультурної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз публікацій щодо використання інтерактивних технологій соціокультурної діяльності, до різновиду яких належить і форум-театр, дають змогу зазначити, що цій проблемі присвячено значну кількість досліджень С. Архипової, О. Безпалько, Р. Вайноли, Т. Журавель, І. Зверєвої, А. Капської, І. Мельничук та інших. Помітний поштовх до розширення сфери використання інтерактивних технологій, у тому разі і форум-театру, дали дослідження розробки ділових та імітаційних ігор такими фахівцями, як Н. Анікеєва, І. Абрамова, Л. Борисова, О. Вербицький, І. Іванов, В. Платов, В. Рибальський, О. Смолкін, С. Шмаков і ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість проведених досліджень із питання використання інтерактивних технологій, у тому разі і форум-театру, залишається мало дослідженою проблема форум-театру як сучасної соціокультурної технології, надто в межах питання хронологічних характеристик процесу її інтеграції в українському соціумі.

Мета статті. У пропонованій статті ми ставимо за мету проаналізувати сутність форум-театру як технології соціокультурної діяльності у контексті її інноваційного потенціалу та визначити етапи інтеграції технології форум-театру у вітчизняну соціокультурну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, звернемося до аналізу змісту поняття «форум-театр». Наголосимо, що це інтерактивна технологія, що започаткована у Бразилії і створена на перетині театру, педагогіки і психології.

Як зазначає Р. Новгородський, ця технологія використовує накопичений досвід тренінгів і інтерактивного театру. Об'єднуючи техніку надання інформації і навичок через тренінги і вплив на підсвідомість через відчуття, що викликаються створеними в інтерактивному театрі художніми образами, форум-театр впливає на емоційний інтелект людини, формуючи творчий підхід до позитивного вирішення проблеми [4].

У контексті питання завдань соціокультурної роботи з молоддю, основними функціями, які ставить перед собою форум-театр як інноваційна технологія роботи з питань профілактики соціальних проблем у молодіжному середовищі, можна вбачати такі:

- ознайомити з соціальними проблемами українського суспільства;
- показати можливі наслідки такого роду проблем для особистості, сім'ї, суспільства, держави;
- розглянути шляхи виходу з соціальних проблем;
- сприяти діалогу, співпраці, спільному пошуку вирішення проблем;
- розвивати критичне мислення щодо вирішення соціальних проблем та пов'язаних із ними проблем;
- сприяти виробленню соціальних умінь та навичок позитивно спрямованої поведінки [1].

Ємним є формулювання місії форум-театру, «Театру пригноблених» (ТП), його засновником (1968 р.), – бразильським режисером А. Боалем: основна мета театру пригноблених – олюднювати людство. Театр пригноблених – це система вправ, ігор та технік, заснованих на «театрі суті» для того, щоб допомогти чоловікам та жінками розвивати те, що вони вже мають у собі: театр. Наразі ТП поширений по всьому світі. У 2003 р. А. Боаль, його син Джуліан, Л. Опдебек із Бельгії та Р. Маттайсен із Голландії заснували Міжнародну організацію театру пригноблених (МОТП).

Нині ТП має кілька рівноправних форматів функціонування: форум-театр; невидимий театр; законодавчий театр; театр-газета; театр образів; веселка бажань; пряма дія. Нині форум-театр є найпоширенішою практикою Театру пригноблених.

Сутнісні характеристики форум-театру як технології соціокультурної діяльності:

- формат форум-театру передбачає роботу команди акторів-аматорів і активну участь глядачів у розвитку сюжетної лінії. Його особливість полягає в тому, що кожен гість може взяти участь у сценках і запропонувати свій варіант вирішення представлених у них соціальних проблем;
- у форматі діалогу акторів-аматорів та глядачів, через інсценізацію актуальних соціальних проблем у вигляді конкретних життєвих випадків, реалізуються колективні спроби розв'язання та

подальше обговорення (під керівництвом Джокера – керівника постанови) ситуацій утиску прав людини, продукуються як особисті важливі соціальні істини (усвідомлення необхідності саморозвитку; вибір та апробація ефективних прийомів комунікації для захисту особою своїх прав; розвинення активної соціальної позиції унаслідок прийняття, насамперед, власної відповідальності за ситуацію соціального розвитку; справдження у потужності кооперування і творчості у контексті проблеми захисту прав людини тощо).

Агентами поширення досвіду форум-театру як технології соціокультурної діяльності в Україні стали вищі навчальні заклади:

– Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (з 2008 р. відбувалися періодичні спроби вистав форум-театру студентів фаху «Соціальна педагогіка», зокрема щодо протидії насильству);

– КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (студентами факультету педагогічної освіти з 2009 р. створено власний форум-театр, виконуються постанови на теми «Проблема наркотиків серед молоді та шляхи їх вирішення», «Проблема торгівлі людьми», «Стоп насильству в сім'ї»);

– Український католицький університет (із 2011 р. студенти та викладачі програми «Соціальна педагогіка» пропонують форум-вистави для школярів);

– Луцький педагогічний коледж (Центр гендерної освіти, з 2012 р. періодично пропонує мешканцям міста форум-вистави Інтерактивного гендерного театру) та інші.

Системне ж упровадження технології форум-театру в роботу українських громадських організацій, діяльність яких виходить за межі локальних районів відбувається з 2014 р.:

– Ялмар Хорхе Жоффре-Айхорн – німецько-болівійський театральний діяч, котрий практикує різні форми інтерактивного театру для роботи з спільнотами у зонах конфлікту у більш ніж 10 країнах; співзасновник Афганської організації прав людини і демократії (AHRDO) ініціював, як відповідь на кризу 2014 р., проведення в Україні проекту «Цунамі джокерів»;

– у зазначеному проекті працювали 7 закордонних «джокерів»: Ялмар Хорхе Жоффре-Айхорн (Німеччина/Болівія), Олів'є Форже (Бельгія), Брент Блер (США), Гектор Арістісabal (Колумбія), Роберто Мадзіні (Італія), Еван Хастінгс (США/Індія), Ідан Меір (Ізраїль/Ірландія). Перші семінари театру пригноблених, у цьому проекті, відбулися 13–16 лютого 2014 р. у містах Донецьк, Київ, Львів, Чернівці, Чернівці;

– у результаті інтервенції технології форум-театру у практику соціокультурної діяльності в Україні, зокрема, створюється низка ГО, у діяльності яких

форум-театр посідає важливе місце: ГО «Українська Миротворча Школа» (реалізація низки вистав за методикою форум-театру в містах Бердянськ, Запоріжжя, Маріуполь, Одеса, Приморськ та інших із метою попередження конфліктів між представниками різних соціальних груп; водночас ця технологія застосовується у практиці цієї ГО як допоміжна і не маркується спеціальним напрямом її діяльності); ГО КОЦ «Простір толерантності» (одним зі сталих напрямів своєї роботи визначає організацію і підтримку діяльності Антидискримінаційного форум-театру з прав людини у м. Київ; у межах програми «Простір толерантності» проведено 6 форум-вистав у містах Кам'янець-Подільський, Дружківка, Костянтинівка); ГО «Театр для діалогу» (основним засобом соціального впливу в рамках своєї роботи визнає форум-театр).

На сучасному етапі, в умовах обмеженого державного фінансування соціокультурної діяльності провідним засобом підтримки технології форум-театру як інструменту соціального впливу в Україні, на жаль, є не державна підтримка, а міжнародні благодійні організації: Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Інститут із міжнародного співробітництва німецької асоціації народних університетів (DVV International), Міжнародний фонд «Відродження», Посольство Великої Британії в Україні, Фонд ім. Фрідріха Еберта «Діалог Східна Європа» та інші.

Висновки. Форум-театр є соціокультурною технологією, яка оптимально відповідає вимогам щодо здійснення соціальної роботи в умовах сучасності, надто – з молоддю.

Досвід впровадження в Україні технології форум-театру як соціокультурної технології можна структурувати за етапами:

1) етап ініціалізації українськими вищими навчальними закладами залучення технології форум-театру до арсеналу засобів соціальної роботи в Україні: розрізнені спроби застосування форум-театру студентами – майбутніми фахівцями з соціальної педагогіки / соціальної роботи та громадськими активістами – 2008-2014 рр.;

2) етап інтервенції: активізація поширення практики форум-театру у соціокультурній діяльності через проект «Цунамі джокерів»; створення і підтримка громадських організацій, провідною метою / одним із важливих напрямів діяльності яких є реалізація завдань соціальної роботи у форматі форум-театру – 2014–2015 рр.;

3) етап методологізації та інтернаціоналізації осередків форум-театру в Україні та вихід їх діяльності на новий як методичний: від підготовки глядачів-співучасників театралізованої дії, через переклад і опублікування навчально-методичних джерел, до тривалих (48-годинних) навчально-методичних семінарів для підготовки тренерів активіти-груп за технологією форум-театру, так і

організаційний рівень: від локальних семінарів (2014 р.) тренінгів до Міжнародної школи театру пригноблених (червень 2017 р.) – з 2016 р. донині.

Ближніми перспективами подальшого наукового пошуку вбачаємо аналіз та систематизацію міжнародного та вітчизняного досвіду застосування форум-театру як технології соціокультурної діяльності відповідно до категорій (клієнтських груп, провідних задач впливу тощо).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Возна Ю. Елементи форум-театру як інтерактивні форми засвоєння соціальних вмінь майбутніх фахівців соціальної сфери. Молодь і ринок. 2016. № 11-12. С. 60–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2016_11-12_15 (дата звернення: 05.08.2018).
2. Мобілізація жінок-переселенок проти домашнього та гендерно-орієнтованого насильства. URL: <http://www.convictus.org.ua/uk/mobilizaciya-zhinok-pereselenok-proti-domashnogo-ta-gendernoorientovanogo-nasilstva>. (дата звернення: 05.04.2018).
3. Лактіонова Г.М. Учнівська молодь постмодерного часу (за результатами зарубіжних досліджень). Практична психологія та соціальна робота. 2009. № 5. С. 56–58.
4. Офіційний сайт ГО «Театр для діалогу». URL: <http://tdd.org.ua/> (дата звернення: 08.07.2018).
5. Офіційний сайт ГО КОЦ «Простір толерантності». URL: <http://www.tolerspace.org.ua/> (дата звернення: 05.04.2018).
6. Офіційний сайт ГО «Українська миротворча школа». URL: <http://peace.in.ua/> (дата звернення: 05.04.2018).
7. Публікації ООН в Україні. URL: <http://www.un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications>. (дата звернення: 05.04.2018).